واتاكانی وشەی (ڤەدان)ی ک. سەروو و هاوواتاكانی بە ک. ناوەڕاست

ناسح حوسێن سلێمان

(١- ٢)

وشەی ڤەدان (كاری لێكدراو، تێپەڕ/ گەرگوهێز) لە زاری كورمانجیی ژۆریندا زۆر بەربڵاوە، م. مەلا خەلیل مشەختی لە (فەرهەنگی مەرگ و ژی)دا باشی بۆچووە، كە دەڵێ: (ئەڤ وشەیە نەهندەیە كو لبەر دەڤ و قەلەمێ، بەلكی گەلەك مەبەست ژێ دەردەكەڤن. ف. مشەختی، ل٣٥٧)، نەک هەر ئەوەندە، بەڵكوو واتای زۆرتریشی دەركەوت وەک لە پێشبینییەكەی مامۆستا مشەختیدا هاتووە، پاش لێكۆڵینەوەیەكی ورد، توانرا ئەم هەموو واتایەی خوارەوەی بۆ بدۆزرێتەوە و لەوانەشە هی تر مابن. ئەم ڕستانەی كە لەگەڵ وشەكاندا بەكار هاتوون زۆربەیان لە لێكۆڵینەوەی مەیدانیدا بەدەست كەوتوون، تەنیا كەمێكیان نەبێ كە لە فەرهەنگەكاندا، یان لە كتێبەكاندا گواستراونەتەوە، بەڵام ئەوانیش دیسان لە ڕاستی و دروستیان كۆڵراونەتەوە؛ ئەوجا لێرەدا شوێنیان بووەتەوە. ئەوانەشی كە لە فەرهەنگەكاندا هەن و ساغ نەبوونەتەوە، ئەوە هەر وەک خۆیان نووسراونەتەوە.

– لە تۆماركردنی وشە و ڕستەكانی ک. ناوەڕست و ک. سەرووداا بە هیچ شێوەیەک ڕەچاوی زمانی پێوانە نەكراوە، چونكە مەبەست تەنیا تۆماركردن و پاراستنی زار و بنزارەكانی زمانی كوردی و بەراوردكردنی هەردوو زارە سەرەكییەكەی كوردییە.

– هەندێک واتای تری هەیە كە لە فەرهەنگەكاندا تۆمار كراون، بەڵام هیچ ڕستەیەكی لەگەڵدا نەنووسراوە و لەم لێكۆڵینەوە مەیدانییەشدا هیچ یەک لەم وشانە بەردەست نەكەوتن، بۆیە لێرە تەنیا لە ناو دوو كەوانەدا تۆمار كراون، لەگەڵ ناوی ئەو فەرهەنگەی كە تۆماری كردووە، تا بتوانرێت بەدوواداچوونی پتری بۆ بكرێت، وەكوو: (پەیتكردن، فەرهەنگی كامەران بۆتی)، (دۆزینەوە، داهێنان، فەرهەنگی ڕۆناک) و (ئاوەدانی: ڤەدانی).

١. ئاوەدان: ڤەدان؛ ئاوەدانی: ڤەدانی.

٢. بەردانەوە: ڤەدان.

- پرچبەردانەوە؛ قژبەردانەوە؛ پەرچەمبەردانەوە؛ قاقۆلبەردانەوە: تەمەریکڤەدان؛ تەمبۆریکڤەدان.

- ئازاد قاقۆلی بەرداوەتەوە: ئازاد تەمەریکا خوە ڤەدایە.

٣. بەسەرهێنان؛ خۆلێدان: ڤەدان.

- بەڵابەسەرهێنان: بەلاڤەدان.

- بەڵابەسەرهێنان؛ تووشبەتووشبوون: بەلاڤەدان؛ بەلاخوەلێڤەدان.

- بەرێ رێکا مادەنێ ب درێ، سوارۆ، بەلا خوە ل پەیایێ منی چەلەنگ ڤەنەدی: بەری رێگای مادەنێ بە درکە، سوارۆ، بەڵایەک بەسەر پیاوە چەلەنگەکەمدا نەهێنی. (کاوێس ئاغا، لاوکێ مادەنێ).

٤. بەخۆدانەدان؛ خۆدانەپۆشین لە کاتی نووستن؛ والآ: ڤەدان.

- بەخۆدانەدان؛ خۆدانەپۆشین: ڤەدان

- شەوی ڕابوردوو هیچم بەخۆ دانەدا بوو، خۆم دانەپۆشیبوو و بێ لێفە نووستبووم: ئەز شەڤێ دی ڤەدایی و بێ لحێف/ مێزەر ڕازا بووم.

٥. بەستن: ڤەدان.

- گەڕبەستن: گەڕڤەدان.

- گەورەی گوند لەبەر دەرگای کۆشکەکەی خۆی دانیشتووە و غولام و ڕێنجبەرەکانیش لە دەورەی گەڕیان بەستووە: مەزنێ گوند لبەر دەرێ کۆچکا خوە ڕوونشتی بووی و غولام و ڕێنجبەرێن وی ژی ل دۆرێ گەڕ ڤەدانە.

٦. برینگاندن؛ هەڵبرینگان؛ وەستان/ وێستان؛ لێکردنەوە؛ خۆشکردنەوە: ڤەدان؛ سەکنین؛ ڤەکرن.

- هەورهەڵبرینگاندن؛ هەورڕەوینەوە؛ هەور هەڵکشان: عەورڤەدان؛ ئەورڤەدان.

- باران هەڵبرینگان؛ باران وەستان: باران ڤەدان؛ شلیڤەدان.

- باران لێکردنەوە؛ باران وەستان؛ باران خۆشکردنەوە: بارانڤەدان؛ بارانڤەکرن؛ شلیڤەدان.

- بارانەکە هەڵی برینگاند: بارانەکە وەستا؛ بارانەکە لێی کردەوە: بارانێ ڤەدا؛ شلیێ ڤەدا.

- هەور هەڵکشان/ ڕەوینەوە؛ ڕەوانەوە: ئەورڤەدان؛ عەورڤەدان.

- هەور ڕەوییەوە/ هەڵکشا: عەورێ ڤەدا؛ ئەورێ ڤەدا.

٧. قرپێنەهاتنەوە؛ قرپهاتنەوە؛ قرقێنەکردن: برکدان؛ برکڤەدان؛ برکهاتن/ کۆچەرێن هاجان، سمێل؛ برککرن؛ بریدان؛ برپهاتن؛ عێرکڤەدان؛ (بۆرکڤەدان؛ بۆرکهاتن/ عەشیرا گولی، زاخۆ)؛

- فلانکەس قرپێنەیەکی هاتەوە: فلانکەسی بۆرکەک ڤەدا؛ فلانکەس عێرکەک ڤەدا.

- ئاری قرقێنەی کرد: ئاری برک ڤەدا. (برکەک هاتێ. برکەک کر. برک بێن هاتینێ. برک هاتنێ).

- ئەو گەلێک قرقێنەی دەکرد: وی گەلەک برک ڤەددان.

٨. برینەوە؛ هەڵپاچین؛ داپاچین؛ کردن: ڤەدان، کەزاختن.

- هەڵپاچین: (دارڤەدان؛ کەساختن؛ کەسخین/ چیایێ کورمێنج).

- داربرینەوە، برین و سووککردنی لقوپۆپی داران: دارڤەدان/ کەزاختن، برین و سڤکرن/ سڤککرنا شاخ و پیکنێن داران.

- برینەوەی داران، کاتێک لقوپۆپی دار زۆر دەبێ و هەندێکیان لاواز دەبن، دار هەڵدەپاچن: برین/ کەزاختنا داران، دەما شقنێن دارا پڕ دبن، دار تێن ڤەدان/ چیایێ کورمێنج. داران ڤەددن، قووت دکن، شقنێن بەلۆق ژ ناف دەردخن، دبڕن.

- دارەکەیان بڕییەوە/ هەڵیان پاچی: وان دارێ خوە ڤەدا. وان دار کەزاخت.

- لکی دارەکانی هەڵدەپاچێت: پیکێن دارێن خوە ڤەددە.

- ئەمساڵ نە جۆتمان کرد و نە دارەکانمان بڕییەوە: ئیسال مە نە جۆت ئاژۆت و نە دار ڤەدان.

٩. بوونەوە؛ ڕاستبوونەوە؛ قیتبوونەوە؛ کێلبوونەوە: ڤەدان.

- کێلبوونەوە؛ ڕاستبوونەوە؛ قیتبوونەوە؛ هەستانەسەرپێ: کێلڤەدان.

- کێل بووەوە/ بۆوە (ڕاست بووەوە/ قیت بۆوە)، هەستایە سەرپێ: (وی کێل ڤەدا. ف. سندی، ل.٦٧٦).

١٠. پاڵنان؛ (پاڵدان؛ پاردان/ هەولێر): تێڤەدان.

- من و تۆ تاوێرێکی مەزنمان پاڵ نا/ دا: من و تە زنارەکی مەزن تێڤەدا.

١١. هاوێشتن [پەلوپۆی دار]: ڤەدان.

- پەلوپۆدان: تەلاڤەدان.

- دار پەلوپۆی هاوێشتووە: دار تەلا ڤەدانە.

١٢. پشکنین ؛ هەڵدانەوە: ڤەدان.

- هەموو جلەکانی خۆی پشکنی، کراسەکەی خۆی نەدۆزییەوە/ نەیدیتەوە.: هەموو جلێن خوە ڤەدان و کراسێ سۆر نەدیت.

١٣. پێوەدان١ (گەستن): پێڤەدان (پێگەستن؛ دانبەرگەزان؛ دەڤلێکرن؛ گەستن؛ گەزدان؛ گەزکرن؛ گەزلێدان؛ گەزلێخستن؛ گەزاندن؛ لەقدان؛ پێگرتن؛ ڤەدان).

- من کولا خەجێ ڕادا، یار خەجێ، خەجا من، من کولا خەجێ ڕادا، گۆڤەندا دلێ من، دوپیشکی ب تبلێ ڤەدا، [گۆڤەندا دلێ من. ل٦٦، ژیان و ڤیان، ئەمینێ ئۆسمان].

- مار پێی وەدا: ماری پێ ڤەدا. مەعر/ ماری ب وی ڤەدا. ماری وی گەز کر. ماری دەڤ لێکر. مار لەق دایێ.

- کۆرەمار پێی وەدان: مارێ بەرزە ب وان ڤەدا.

- پێوەیان دام: منڤە ڤەدان، ب منڤە ڤەدان.

- پێوەی دام: منڤە ڤەدا/ ب منڤە ڤەدا.

- مێشەکەرانە پێوەی دای/ بە تۆی وەدا: مۆزا کەرا ب تە ڤەدا.

- مێشەکە بە لووتی وەدام: مێشێ دفنا من ڤەدا، مێشێ ب دفنا من ڤەدا.

- هەندێک هەنگوین دەخۆن و مێش بە هەندێکان وەدەدا: هن هنگڤ دخون و مێش ب هنا ڤەددن. (ل١٣٥، پەند و پەنگ، بیلال حەسەن، ٢٠٠٨).

١٤. پێوەدان٢: پێڤەدان.

- نانپێوەدان: نانپێڤەدان.

- نانەکەم پێوە دا: من نان پێڤە دا.

- دەرکە پێوەدان: دەریپێڤەدان؛ دەریگرتن؛ دەریدادان.

- دەرگاکەم پێوە دا: من دەری پێڤە دا؛ من دەری دادا.

١٥. پێوەنان: پێڤەدان. پێڤەدان

- پێوە نا: ئاگر پێڤەدا؛ ئاگر پێڤەنا.

١٦. تاهووکردن: تەویکڤەدان؛ تەوتەوکرن.

- کاتێک لاوکبێژ لاوکان دەبێژی کەسێکی تر کە لەوێ دانیشتووە، لە کۆتایی هەر بەندێکی لاوکەکەیدا تاهوویەکی بە درێژی بۆ دەکا): تەویکڤەدان؛ تەوتەوکرن.

- د دەما کو دەنگبێژ یا لاوکبێژ یا سترانبێژ کلام و لاوک و ستران دبێژن د دوماهیکا هەر بەندەکیدا کەسەک کو نک وان ڕوونشتیە دبێژە: تەو تەو).

– ئـەز ل گەلیـکا، تـو ل گەلیـکا، ئـەزێ بێـژم سـترانا، تـو ڤـەدە تەویـکا. (ل١٩، حەیرانـۆک زمانـێ ئەڤینـدارا، نورەدیـن سـەعید مسـتەفا، ١٩٨٨).

١٧. تێکـدان؛ لێکـدان و تێکدانـی ئاگـر و دووی ئاگـردان: ڤـەدان.

– تێکدان؛ لەیەکتـردان؛ لەناویەکتـردان؛ تێکهەڵدان: ڤـەدان؛ تێکڤـەدان؛ تەڤدان.

– چێشـتەکەم تێـک دا: مـن خـوارن ڤـەدا/ تـەڤ دا.

– پۆلـووەکان تۆزێـک تێکـدە بـا گـەش ببنـەوە: پـەلا پیچـەک ڤـەدە، بلا گـەش بـن.

١٨. چەقانـدن؛ دانـان؛ داچەقانـدن: ڤـەدان؛ داچکانـدن؛ دانـان؛ چکلانـدن؛ کـرن.

– کێـل چەقانـدن؛ داچەقانـدن: کێلڤـەدان؛ کێلداچکانـدن؛ کێلچکلانـدن:

– کێلدانـان؛ کێلچەقانـدن: کێلچکلانـدن؛ کێلکـرن؛ ڤەدان.

– لـە شـایی براکـەم چـوار کێـل بـۆ نیشانەشـکێنەکان چەقێنـرا/ دانـرا: ل شـاهییا برایـێ مـن، چـار کێـل ژ بـۆ نیشانشـکێنان هاتـن ڤـەدان/ دانـان.

١٩. خۆشبوون: ڤەدان.

– هەوا ئەمرۆ خۆش بووە: هەوا ئیرۆ ڤەدایە.

٢٠. دادان: ڤەدان.

– چۆکدادان: چۆگڤەدان؛ چۆنگڤەدان.

– چۆکی دادایە: چۆک ڤەدایە.

– منداڵ لای گـەوران بـە چۆکدادان دادەنیشـێ: بچـووک/ زارۆ ل جـەم مەزنـان چـۆک ڤـەددن.

٢١. داهێنان: ڤەدان؛ ئافراندن.

– داهێنەر: ڤەداندەر.

– خوا داهێنەرە: خودا/ خودێ ڤەداندەرە.

٢٢. دان: ڤەدان.

– ملدان: ملڤەدان.

– سـەر و ملـی خـۆی بـۆ ئـەم کارە دادەنـێ: ئـەز ژ بـۆ ڤـی کاری ملـێ خـوە ڤـەددم.

– ئـەزێ ژ بـۆ ڤـی کاری ملـێ خـوە ڤـەدم/ ڤەبـدم.

– پشـوودان؛ حەسـانەوە: بێنڤـەدان؛ بێهنڤـەدان؛ بهنڤـەدان؛ ڤەحەسـین.

– پشـوویان دا؛ ئـەوان پشـوویان دا: وان بهنـا خـوە ڤـەدان.

– پشوو دەدەم: ئەز بێهنێ ڤەددم.

– بحەسـێمەوە؛ پشـوویەک بـدەم: بێنەکـی ڤەدم، پشـوویەک دەدەم: دێ بێنەکـێ ڤـەدم/ ڤەبدم.

– ملـدان: ملـی دایـێ، هەمـوو کارەکـەی تـەواو کـرد: ملـێ خـوە ڤـەدا، کارێ خـوە تـەڤ قەداند.

– برووسکدان: برووسکڤەدان.

– هـەور برووسـک دەدا/ داوێ، داوێـژێ: ئـەور/ عـەور برووسـکێ ڤـەددە.

– لە ئاسـمان برووسـکی دا: ژ ئەزماندا برووسـک ڤەدا.

– ڕەگدان: ڕەهڤەدان.

– چـووزەرەدان؛ چووزەرەدەرکـردن: زیلڤـەدان؛ ئاجـرۆدان؛ ئـاژدان؛ ئـاژەرۆدان؛ برێشـدان؛ چیلدان؛ کاتـدان؛ چیلـلدان؛ بسـتیدان؛ بۆقدان؛ هاجـرۆدان).

– ڕێـدان؛ ڕێگـەدان؛ ڕێـگادان؛ ڕێکردنـەوە: ڕێڤـەدان؛ ڕێڤەکـرن.

– ڕێـم بـدە، بچـم: ڕێ ڤـەدە، ئـەز بچـم؛ ڕێیـا مـن ڤەکـە ئـەز بچـم.

– بڵقدان: پلچکڤـەدان؛ پوقلڤـەدان؛ پەقلکڤەدان/ مێردین، قۆسـەر.

– کاتێـک ئـاو دەکوڵێـت، بڵـق دەدات: دەمـا ئـاڤ دکەلـە، پەقلـکان ڤـەددە.

– ئـاوی کـوڵاو بڵـق/ بڵقـان دەدات: ئاڤا کەلـی پلچـک/ پلچـکان ڤـەددە.

– ڕێدان؛ ڕێگەدان؛ ڕێگادان؛ ڕێکردنەوە: ڕێڤەدان؛ ڕێڤەکرن.
– گوڵدان؛ گوڵدەرکردن؛ گوڵکردن: گولڤەدان.
– دار گول دەردەکەن؛ دار گوڵ دەدەن: دار گول ڤەددن.
– گوڵی داوە/ دەرکردووە/ کردووە: گول ڤەدایە.
– چڵدان؛ چڵدەرکردن: شاخڤەدان؛ قۆلڤەدان.
– سەدنانک، گەیایەکی پەل هور و ب سترییە، شاخێن وان وەکە لەمێن شەبەشان ل سەر عەردێ دڤەدن.
– بهار بوو، بهار، گول- سۆسنا بین دابوو، ژ بارانێ، کەسکسۆرێ شاخ ڤەدابوو. [ل١١، سیابەندۆڤ سەمەند، سیابەند و خەجێ، ئاراس، چاپی دووەم، ٢٠١٠].
– ڕەیحانەکان چڵیان دەرکردووە: ڕەیحانا شاخ ڤەدانە.
– دارەکان ئەم ساڵ زوو گوڵیان دا/ دەرکرد: دارا/ن ئیسال زوو کولیلک ڤەدان.
– خەرمانەدان؛ ئاخلەدان: حەوشڤەدان.
– مانگ خەرمانەی داوە: هەیڤێ حەوش ڤەدایە، ئانکو شەمالا وێ ل دۆرێ ڕۆنی ڤەدایە.
– پاڵدان: پالڤەدان.
– پامپاکەم (گوندی پامپ)، باشە، پامپە سەنگینەکەم پاڵی داوەتە ئەو قەدپاڵە ساردانە: پامپا من باشە، پامپا منا کوبار وێ پال ڤەدایە وان قونتارێ سار. [فریکێ. ئووسف].
– پەسندان: پەسنڤەدان.
– شەپۆلدان: پێلڤەدان.
– شەپۆلیان دەدا: پێل ڤەددان.
– وەکی مارا پێل ڤەددان، دهەژییان، ل پێسسیرا زانگ و زاخا درێژییان. [ل٣٩، ژ١٢، س٣، سروە].
– لێمشت و سێلاڤا چ پێل ڤەددان، پێلێ ئاڤێ وەدپەلشینن کەندالان. گ. سروە، ل٣٩، ژ١٢، س٣.،
٢٣. دانان: ڤەدان.
– لەسەریەکتردانان: سەرهەڤڤەدان.
٢٤. دانانەوە؛ نانەوە: ڤەدان؛ دانین.
– داودانانەوە: دەحفک/ دەعفکڤەدان؛ خەفکڤەدان؛ دافڤەدان؛ داڤڤەدان؛ خەفک/ خەپکڤەدان؛ قۆچکڤەدان [دەک؛ تەپک؛ تەلک؛ فەق؛ تاپک؛ لابک؛ جەلک؛ دامک؛ شەپلتە].
– فاقیان بۆ ڕێوی دانایەوە: فەق لبەر ڕۆڤی ڤەدان.
– وەک داو کە بۆ وان دانراوەتەوە: وەک خەفکێ کو ژ بۆ وان هاتیە ڤەدان.
– نێچیرەوان داوەکەی دانایەوە: نێچیرڤان قۆچێ خوە ڤەدان.
– تەڵەدانانەوە: تەلەدانین/ ڤەدان.
– بۆ دانانەوە: لێڤەدان؛ ژێڤەدان.
– داویان بۆ دانایەوە: داڤ لێ ڤەدان.
– داوم دانایەوە: من داڤ/ دەعفک ڤەدا.
– داو بۆ دانانەوە: دافک لێڤەدان.
– داو بۆ یەکتردانانەوە: دافک لهەڤ ڤەدان.
– داویان بۆ کەوان دانان: دافک ل کەوا ڤەدان.
– داومان بۆ کەو دانایەوە: مە دافک ل کەوێ ڤەدا.
– داو بۆ یەکتردانانەوە: دافکلهەڤڤەدان.
– نیشاندانانەوە: نیشانڤەدان.
– کەودانانەوە: کەوڤەدان.
– شەبەقێ کەومان داناوە: شەڤەقێ مە کەو ڤەدان.
– نیشانمان دانایەوە: مە نیشان ڤەدا.
– فاقدانانەوە؛ بۆسەدانانەوە: فەقڤەدان؛

بۆسـەڤەدان؛ بووسـەڤەدان؛ خۆلبەرڤەنـان ژ بـۆ هێرشـێ؛ کەمینڤـەدان؛ کەمیندانیـن؛ کەمینکـرن؛ کۆزکڤـەدان.

– لـە پێـش هاوڕێکـەی خـۆی بۆسـەی دانایـەوە: ل پێشـا دۆسـتێ خـوە فـەق/ فـەخ ڤـەدا.

– پاڵدانەوە: پالڤەدان

– پاڵم داوە: من پال ڤەدا.

٢٥. دانـەوە: ڤـەدان؛ دەنگدانـەوە: دەنگڤـەدان؛ ڤەدانا دەنـگ/ێ.

– ڕوژا حەشـرێ یـا تەنگـە، عـەرد و عەسـمان ڤـەدا دەنگـە: ڕۆژی حەشـر تەنگـە، عـەرد و عاسمان دەنگی دایـەوە. [ل ١٧٦، ژیـان و ڤیـان، ئەمینـێ ئۆسـمان].

– زەویدانەوە: عەردڤەدان.

– ئـەم بەهـارە دانـەوەی زەوی زۆر زەحمـەت بـوو: ڤـێ بهـارێ ڤەدانـا ئاخـێ زێـدە زەحمـەت بـوو.

– تەپکەدانانـاوە: تەرپۆنەکڤـەدان. (تەرپۆنـەک: ئـەم زارۆک بـوون، مـە بێژینـگ دادانـی دارەک ددا بـن لێڤـێ و بەنەکـی درێـژ پێـدا گـرێ ددا و خـوە ڤەدشـارت و دەسـتەک تەنـە/ کولمـەک دان ب بـن وێ بێژنگـێ ئـان لەگانـێ دڕەشـاند ژ بـۆ چووچـک ئـان بەیتـک بێـن لـێ بچێـرن، مـە بلـەز بـەن ڕادکشـاند، ئـەو چـووک دکەتـن بـن و مـە دگرتـن.)

– قەرزەکـەم دایـەوە: م دەینـێ خـوە ڤـەدا؛ مـن دەینـێ خـوە ڤـەدا.

– ڕەنگدانـەوە؛ ڕەنگچوونـەوە؛ ڕەنگلێچوونـەوە: ڕەنگڤـەدان؛ ڕەنگلێڤـەدان.

– ڕەنگەکـەی دایـەوە/ داوە: ڕەنگـێ خـوە لـێ ڤـەدا.

– جلەکـە ڕەنگـی دایـەوە: کنجـێ ڕەنـگ لـێ ڤـەدا.

– ڕەنگە ڕەشەکە دایەوە: ڕەنگێ ڕەش لێڤەدا.

– ڕەنگی دایەوە: ڕەنگ ڤەدا.

– کراسـە سـوور و سـپییەکەم پێکەوە شووشـتن، بـەڵام ڕەنگـی کراسـە سـوورەکە لـە کراسـە سـپییەکەی دایـەوە: مـن کراسـێ سـۆر و سـپی بهەڤـرا شووشـتن، لـێ کراسـێ سـۆر ل یـێ سـپی ڤـەدا.

– جلـەکان ڕەنگیـان چووەتـەوە یەکتـر/ ڕەنگیان داوەتـەوە یەکتـر: کنجـان ب هەڤـدو ڤەدانە.

– زەویدانـەوە؛ دانـەوەی زەوی؛ عەرددانـەوە؛ عەردانـەوە (هەڵگێـڕ و وەرگێڕکردنـی زەوی؛ کێـڵان؛ کێڵانـی زەوی): زەڤیڤـەدان؛ عەردڤـەدان؛ خەپـار؛ کێـلان؛ کێلانـا زەڤـی و بۆسـتانان داکـو گیاییـن زیـوان بێـن ژێکـرن.

– زەوییەکـەم/ عەردەکـەم دایـەوە: مـن زەڤیـێ خـوە ڤـەدا.

– عەردهەڵدانەوە؛ دەردانەوە: عەردڤەدان.

– ڕێـوی عـەرد هەڵدەداتـەوە [هەڵدەدڕێـت). هەڵدەکۆڵـێ، دەکۆڵـێ، هەڵـدەدڕێ]: ڕێـوی عـەردێ ڤـەددە.

– تیشکدانەوە: تیرێژڤەدان.

– ڕۆژ تیشک دەداتەوە: ڕۆکێ تیرێژ ڤەددە.

– مانـگ تریفـەی دایـەوە/ داوە: هەیڤـێ شـەوقا ڤەدایـە.

– تیشـکدانەوە: بەلەدیڤـەدان، بەرقڤـەدان؛ تیرێژڤـەدان؛ شـەوقڤەدان.

– یـان نەخـوە بایـێ نەسـیم هـات ژ جیهەتـێ کازیمەیـێ یـان ڤەدایـە بەلـەدی یـان ژ کەنـارێ ئیزەمـێ. [ل٦٧، گۆڤـاری بەیـان. ژ٦٣، ١٩٨٠].

– ڕووناکیدانەوە؛ ڕۆناکیدانەوە: ڕۆنیڤەدان.

– بشـکۆیێن بەنـدا گریبانـێ ژ ڕەنگـێ کەوکەبـان، بـەرق و تیـر و ژ خورشـیدێ ڤەدایـێ ڕاسـت و چـەپ. [م. جزیـری].

– تیشکی دایەوە: بەلەدییا ڤەدا.

- کاردانەوە: کارڤەدان.
- دەنگدانـەوە: دەنگڤـەدان؛ ئۆلاندان؛ ڤەدەنگدان؛ دەنگوەستاین؛ دەنگلێڤەگەڕیـن؛ دەنگدووبارەبوون؛ ڤەدەنگ.
- دانەوەی دەنگ: ڤەدانا دەنگی.
- بو هلهلاندنا هوریا ل عەسمانی هەفتێ لسـەر خاترا تێلی عیشانە، من بالا خـوە دایێ چیا و گەلـی و دار و بـەرە ژ هلهلاندنـێ دەنـگ ڤەدانـە. [گۆڤـاری بەیـان. ژ. ٦٣، سـاڵی ١٩٨٠].
- بۆ هەڵبەستی مـن وەکوو هەڵبەستی مـەلای جزیرییـە، دەنگ بداتـەوە: قـەی هەڵبەستا مـن یا مەلایێ جزیرییـە، دەنگ ڤـەدا؟
- هـاوارم لـە چیا دەنگی دایـەوە: بانگ/ گازییا من ل چیـان دەنـگ ڤـەدا/ گوندێ چالی، ئاکرێ.
- هـاواری لـە چیـا و دۆڵان دەنگـی دایـەوە: گازیـا وی ل چیـا و نـەوالا دەنـگ ڤـەدا.
- دەنگدانـەوە؛ ناووناوبانـگ؛ بەناوبانگبـوون؛ ناوبانگدەرکـردن؛ مەشـهووربوون: دەنگڤـەدان؛ دەنگدایـن؛ مەشـهووربوون.
- تێکۆشـانی کوردسـتان لـە جیهانـدا دەنگـی دایـەوە: بەرخوەدانا کوردستانێ ژ جیهانـێ دەنگ ڤـەدا.
- زەویدانەوە؛ عەرددانـەوە؛ عەردانەوە: عەردڤەدان؛ ئاخڤەدان.
- بنـی دارسـێوەکانی بـە خاکەنـاز دایـەوە: بنـێ سـێڤان ب تەڤـری ڤـەدان/ خەپراندن.
- دەداتەوە: ڤەددە؛ دخەپرینە.
- زەوییەکەمان دایەوە: مە عەردێ خوە ڤەدا.
- پاڵدانەوە: پالڤەدان.
- باوکـم ئێسـتا پاڵـی داوەتـەوە: بابـێ مـن ئـی پـال ڤەدایـە.
- تـە دگـۆت ئـەزی ل ڤـی گونـدی کۆلۆسـێ خـوە خـوار بکـم و تـم و تـم د دلـێ سـەیرێ دە پـال ڤـەدم.
- پاڵی دایەوە: خوە پال ڤەدا.
- سـەلامدانەوە؛ سـڵاودانەوە؛ سـەڵاودانەوە؛ سـڵامدانەوە: سـلاڤڤەدان.
- سـەلامدانەوەی دووای نوێـژ: ل داوییـا نمێـژێ سـلاڤڤەدان.
- بـە لایدا چـووم سـەلامی وەرنەگرتـەوە: ئـەز د جەمرا چـووم سـلاف ڤەنـەدا.
- ئاوڕدانەوە: ئاوڕڤەدان.
- ئاوڕێکی لێ دایەوە: ئاوڕەک د وی ڤەدا.
- چەنـد دەمسـال دەربـاس بـوون نـاڤ مـن و تـە دا، وان چەڤـێ ڕەشـبەلەک ئـاوڕ مـن ڤـەدا. [سـەدرەدین یگـت].
- وەڵامدانەوە: جابڤەدان.
- کۆ ڕەشـەمێ ل مـالا خـۆ دەردکەن، کۆ دبێژن مـرۆڤ ب هەیڤـا ڕەشـەمێ ڕەش دبیت، هەروەسـا وەختـێ خۆشـییە و تێربوونـا مەڕومالاتییـە، ژ بـەر هەنـدێ ڕەشـەمە دێهێتـە هزمـان و جابـا گیسـکێ ڤـەددەت و داوایـێ ل ئـادارێ دکـەت کـۆ وەختـێ قەڵەوبوونـا مەڕومالاتییـە و خەڵـک خێـر و خێراتـا بکـەن ب سـەربڕینا وانـا. [ل١٧٨، ژ، ١٥گۆڤـاری کەلەپـووری کـورد، ٢٠٠٢].
٢٦. دانەوەیەکتـر؛ یەکترگرتـن؛ لێکتردانـەوە؛ یەکترگرتنـەوە: لێڤـەدان.
- ڕەنگدانەوەیەکتر: ڕەنگلێڤەدان.
- ئـەم دوو کراسـە ڕەنگیـان دایـەوە یەکتـر/ ڕەنگـی یەکتریـان گـرت: ئـەڤ دوو کـراس ڕەنـگ لـێ ڤـەدان.
٢٧. دانیشتن: ڤەدان.
- چوارمەشقیدانیشتن؛ چوارمێردەکی؛ چوارمەشقی؛ چوارمێلکەدانەوە: چارمێرکیڤەدان.
- ڕوونشتن و چارمێرکیڤەدان.
- چوارمێلکەی دایەوە: چارمێرکی ڤەدا.

٢٨. داهێنان؛ دۆزینەوە؛ بەدیهێنان: ڤەدان.
- داهێنەر: ڤەداندەر.
٢٩. دەردان: ڤەدان.
- کەروێشکەکە کونەکەی دەردا: کرۆشکێ قول ڤەدا.
- دەردەر: ڤەدانۆک.
٣٠. دەردانەوە: ڤەدان.
- چاڵدەردانەوە: چالڤەدان.
- چاڵەکەمان دەردایەوە: مە چالا خوە ڤەدا.
- چاڵەکەی دەردایەوە: وی چالی ڤەدا.
- بیرەکەی دەردایەوە: وی بیرێ ڤەدا.
- بارام چاڵی دەکۆڵی، فەرهاد دەری دەداوە/ دەری دەدایەوە: بارام چال دکۆلا، فەرهاد ڤەددا.
- دەردانەوەی جۆگەئاو: جهۆکا ئاڤێ ڤەدان.
- قۆرتدەردانەوە: کۆرتڤەدان
- کانیدەردانەوە/ دەردانەوەی کانی: کانیڤەدان/ ڤەدانا کانی/یان.
- سەروچاوەکان/ سەرچاوەکان دەردرانەوە، ئاو ڕوون بووەوە/ بۆوە: چاڤکانی ڤەدان، ئاڤ زەلال بوو.
- گوندنشینەکان کانیاوەکەیان دەردایەوە: گوندییا/ن کانییا ئاڤێ ڤەدان.
- گوندنشینەکان بیری ئاویان دەردایەوە: گوندییا/ن بیرا ئاڤێ ڤەدان.
- چاڵەگەنمەکەمان دەردایەوە: مە چالا گەنم ڤەدا.
- جۆگەدەردانەوە: جۆڤەدان.
- جۆگەئاوەکەیان دەرداوە: جهۆکا ئاڤێ ڤەدان.
- جۆگەیان دەرداوە ئاو لەبەری ڕۆیشت: جۆ ڤەدان، ئاڤ حەرکی.
- خۆڵدەردانەوە: ئاخڤەدان
- خۆڵەکەی دەربدەوە: ئاخێ ڤەدە.
- خۆڵەکەی لێ دەربدەوە: ئاخێ ژێ ڤەدە.
- پێشجۆگەکان دەردەنەوە، تا ئاو بێتە ناو زەوییەکان: بەریا ئاڤا جوهێ ڤەدن، کو ئاڤ بێ ناڤا زەڤیان.
- گوندنشینەکان جۆگەی بێستانیان دەردایەوە: گوندییا/ن جۆیا جنیکان/ بیستانان ڤەدان.
- گۆلدەردانەوە: گۆلڤەدان. بیردەردانەوە: بیرڤەدان.
٣١. دەرکردن؛ دان: ڤەدان.
- چڵدەرکردن: شاخڤەدان.
- گوڵدەرکردن؛ گوڵدان: گولڤەدان
- گوڵی دەرکردووە: گول ڤەدایە.
- گەڵادەرکردن: پەلڤەدان.
- برێش برێش دل پەل ڤەدا، هلکومیم، مام د نیڤێ ڕێدە.
- چڵدەرکردن: شاخڤەدان؛ گولیڤەدان.
- چووزەرەدەرکردن: زیلڤەدان.
- چڕنووکدەرکردن [نەخۆشیی شێرپەنجە. پەنجە؛ پەنج: چڕنووک]: پەنجڤەدان.
- ئازار لە دڵمدا چڕنووکیان دەرکردووە: ئێشان د دلێ مندە پەنج ڤەدانە.
٣٢. دەرهاویشتن؛ فڕێدان؛ دەردان؛ هاوێشتنەدەر: ڤەدان.
- هەموو زبڵەکانی ناو عاردەکەی خۆی دەرهاوێشت/ هاویشتە دەرێ: هەموو قرێژ و گلێش ژ ناڤ عەردێ خوە ڤەدان.
- پیسایی ناو سنگی دەرهاوێشت: گلێشا سنگا خوە ڤەدا.
- کاتێک جل پێکەوە دەشۆرێن، ڕەنگ دەدەنەوە یەکتر: دەما کنج بهەڤرە تێن شووشتن، ڕەنگێ خوە لهەڤ ڤدن.